

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Базылева Марина Николаевна, кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической политики

Белорусский государственный экономический университет

e-mail: basyleva@mail.ru

About the author:

Bazyleva Marina, PhD, associate professor, assistant professor of economic policy of the Belarusian State University of Economics

e-mail: basyleva@mail.ru

УДК 655.413:334.73](477) «192»

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-40-110-122>

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КООПЕРАТИВНОГО ВИДАВНИЦТВА «КУЛЬТУР-ЛІГА» У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Костик Є. П.

Предметом дослідження є організаційна структура та господарсько-економічна діяльність кооперативного видавництва «Культур-Ліга».

Мета наукового дослідження полягає у вивченні, через призму економічної історії, розвиток організаційної структури та господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга».

Методи дослідження. Усі компоненти дослідження базуються на основних принципах – науковості, історизму, об'єктивності, системності, розвитку, пріоритету конкретної істини, плюралізму, а також методах пізнання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, проблемно-хронологічному, порівняльно-аналітичному, археографічному, ретроспективному, статистичному, системного та комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. У процесі дослідження означеної проблематики були взяті за основу основні положення: економічної історії та історії економічної думки, праці вітчизняних та зарубіжних учених і практиків в означеній сфері.

Результати роботи. У контексті означеної проблематики ми спробували розглянути розвиток організаційної структури та господарсько-економічну діяльність кооперативного видавництва «Культур-Ліга», через призму економічної історії.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем економічної історії та історії економічної думки.

Висновки. Таким чином, констатуємо розглянутий нами вище факт – розвитку організаційної структури та господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга», дає можливість охарактеризувати особливості формування організаційної структури видавництва, розкрити соціально-професійний склад засновників та членів, проаналізувати систему ведення кооперативного способу господарювання на засадах пайового підприємства. Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидання, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Ключові слова: кооперативне видавництво, структура видавництва, правління, редакційний відділ, комерційний відділ, фінансовий відділ, торгівельний відділ, відділ управління справами, збутово-торгівельне підприємство, господарська структура, матеріальна база, організаційна мережа, торгівельні обороти.

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА И ХОЗЯЙСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КООПЕРАТИВНОГО ИЗДАТЕЛЬСТВА «КУЛЬТУР-ЛИГА» В КОНТЕКСТЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ

Костик Е. П.

Предметом исследования является организационная структура и хозяйственно-экономическая деятельность кооперативного издательства «Культур-Лига».

Цель научного исследования заключается в изучении, через призму экономической истории, развитие организационной структуры и хозяйственно-экономической деятельности кооперативного издательства «Культур-Лига».

Методы исследования. Все компоненты исследования базируются на основных принципах – научности, историзма, объективности, системности, развития, приоритета конкретной истины,

плюралізму, а також методах познання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналіза, синтез, проблемно-хронологічний, порівняльно-аналітичний, археографічний, ретроспективний, статистичний, системного і комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. В процесі дослідження означеної проблематики були взяті за основу основні положення: економічної історії і історії економічної думки, праці вітчизняних і зарубіжних учених і практиків в означеній сфері.

Результати роботи. В контексті означеної проблематики ми спробували розглянути розвиток організаційної структури і господарсько-економічну діяльність кооперативного видавництва «Культур-Ліга», через призму економічної історії.

Область застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані в області вивчення проблем економічної історії і історії економічної думки.

Висновки. Таким чином, констатуємо розглянутим нами вище факт – розвиток організаційної структури і господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга», дає можливість охарактеризувати особливості формування організаційної структури видавництва, розкрити соціально-професійний склад засновників і членів, проаналізувати систему ведення кооперативного способу господарювання на основі дольового підприємства. Слід відзначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь знаходиться в крайнє важкому положенні. До сих пор йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидавництва, то чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Ключові слова: кооперативне видавництво, структура видавництва, правління, редакційний відділ, комерційний відділ, фінансовий відділ, торговий відділ, відділ управління справами, побутово-торгове підприємство, господарська структура, матеріальна база, організаційна мережа, торгові обороти.

ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND ECONOMIC ACTIVITIES OF THE COOPERATIVE PUBLISHING HOUSE «KULTUR-LIGA» IN THE CONTEXT OF THE STUDY OF ECONOMIC HISTORY PROBLEMS

Kostyk Ye. P.

The subject of research is the organizational structure and economic activities of the cooperative publishing house «Kultur-Liga».

The aim of the study is to study the development of the organizational structure and economic activities of the cooperative publishing house «Kultur-Liga» in the context of economic history.

Methods of research. All components of the study are based on fundamental principles – scientific, historicism, objectivity, system, development, priority of concrete verity, pluralism; and also the methods of knowledge of social and economic processes of social development – analysis, synthesis, problem-chronological, comparative analytical, archaeological, retrospective, statistical, a systematic and integrated approach.

Research methodology. In the process of investigating this problem, the fundamental principles were based on economic history and history of economic thought, the Ukrainian and foreign scientists' works and experts in this area.

Results of the study. In the study, we tried to consider the development of the organizational structure and economic activities of the cooperative publishing house «Kultur-Liga» in the context of economic history.

The field of application of results. The results of this study can be used in studying issues of economic history and the history of economic thought.

Conclusions. Thus, noting the fact that we considered above – the development of the organizational structure and economic and economic activity of the cooperative publishing house «Kultura-Liga», permits to characterize the features of the formation organizational structure of a publishing house, to consider social and professional founders and members, to analyze a system of cooperative management based on a share company. It should be noted that in Ukraine at the present stage of development of the market economy where is dominated by various forms of ownership, a national publishing industry is in a difficult situation. The search of an effective model of the national book publishing is an important today, and so in the study particular attention is paid to own historical experience.

Key words: a cooperative publisher, a structure of publishing house, management, the editorial department, the commercial department, the financial department, the trading department, the department of administrative, a marketing-trade enterprise, economic structure, financial base, organization network, trading turnovers.

JEL Classification: L10-12, L20, L23, M21, M31-32, M41, N01, N30.

Постановка проблеми. зумовлена розвитком в Україні недержавних видавництв, функціонуванням організаційних форм приватної, акціонерної і кооперативної книготоргівлі, приватизаційними та реприватизаційними процесами в економічному житті суспільства, відтак і необхідністю вивчення історичного досвіду діяльності видавничих кооперативних товариств періоду НЕПу, з'ясування їх специфіки в умовах ринкових відносин. Досить важливою, як з теоретичної так і з практичної сторони, є дослідження проблеми організаційної структури та господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга», адже воно посідало вагоме місце в культурно-освітньому житті українського суспільства 1920-х – початку

1930-х рр., а з іншого боку – представляло соціальні форми повсякденної роботи і творчості інтелігенції, уособлювало самодіяльні форми підприємництва населення. Саме організаційні та соціально-економічні підвалини видавництва сприяли певною мірою подоланню безробіття серед освітян і науковців, зменшенню суспільної напруги шляхом лібералізації виробничо-господарської діяльності професійних груп [1, с. 5].

Ступінь дослідження проблеми. Довгий час ця проблема залишалася поза увагою істориків, тому, що містить суперечливі тенденції історичного розвитку тієї епохи. За радянської влади наукова проблема з питань створення кооперативних видавництв не досліджувалася хоча у деяких авторів про неї згадувалося – А. Козаченко, Г. Абрамов, В. Динкевич, Е. Добрий, Л. Гольденберг, А. Подгорнова, Н. Малыхин, Р. Машталір ті ін. У вітчизняній науковій літературі досить мало робіт, які б висвітлювали діяльність кооперативних видавництв побіжно ці питання вивчалися у працях таких авторів, як Т. Ківшар, С. Бабенко, М. Тимошик, В. Кізюн, Я. Ісаєвич, Є. Костик. Слід зазначити, що дана проблематика продовжує привертати увагу наукового співтовариства, тому є актуальною, адже окремі її аспекти залишаються невирішеними. Актуальність означеної проблематики, її недостатнє теоретичне вивчення та практичне значення зумовили головну мету і завдання дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні, через призму економічної історії, розвиток організаційної структури та господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга». Відповідно до мети автори статті ставлять наступні **завдання**: проаналізувати еволюційний розвиток кооперативного видавництва «Культур-Ліга», з'ясувати його організаційну структуру, охарактеризувати основні напрямки господарсько-економічної діяльності, показати специфіку взаємовідносин кооперативного видавництва з іншими суб'єктами господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Кооперативні видавництва як складова видавничої галузі УСРР почали з'являтися на початку 1920-х рр. Створенню та діяльності центральної мережі кооперативних видавництв слугували законодавчі акти, які були прийняті радянським урядом. За допомогою встановлених законами норм визначався правовий статус кооперативних видавництв, регулювалася їхня діяльність у видавничій сфері. Основні законодавчі акти, що приймалися вищими інстанціями, носили загальний характер і стосувалися кооперації у цілому. Їхньою конкретизацією займалися Наркомати, які у свою чергу видавали інструкції Головокооперкому, через який контролювалася робота всіх кооперативних об'єднань, у тому числі й кооперативних видавництв.

Нова економічна політика, що прийшла на зміну військовому комунізму, стала поворотним моментом у видавничій справі, формально перехід на нові принципи роботи розпочався з виданням декрету РКП(б) від 28 листопада 1921 р. «О платности книг», який давав змогу видавництвам здійснювати видавничий процес, використовуючи принципи ринкової економіки. Скористатися декретом могли лише видавництва державного підпорядкування, позаяк решта, а це переважно приватні та кооперативні, офіційно скористатися законом змогли лише у другій половині 1922 р., саме на той період припадає масове зростання кількості кооперативних видавництв в УСРР [1, с. 33].

Форма видавничого кооперативу була оптимальною, якщо враховувати мізерність коштів, які держава виділяла на розвиток книговидавничої справи, особливо скрутне становище було на периферії. Кооперативні видавництва в галузі видання та торгівлі книгами на початку 1920-х рр. заохочувалися, але разом з тим держава виступала проти того, щоб під вівіскою кооперативного видавництва діяли приватні. Спираючись на декрет ВЦВК та РНК РРФСР від 24 травня 1923 р., в якому кооперативні видавництва розглядалися як різновид промислово-кооперативних товариств ВРНГ РРФСР опублікувала ряд циркулярів, що мали за мету чітко розмежувати приватні та кооперативні видавництва. Перший з них вийшов у лютому 1924 р., у ньому зазначалося, що основною метою кооперативних видавництв, які не мали власних друкарень, повинно було стати видання праць своїх членів, якщо ця умова порушувалася, піднімалося питання про їхню некооперативність і ліквідацію в судовому порядку. Законодавець забезпечував кооперативні видавництва правом організувати збут виданих ними праць своїх членів, а також право торгувати чужими виданнями і працями, не пов'язаних з видавництвом осіб, але при цьому зауважувалося, що торгівля такими виданнями не повинна була бути метою видавництва, а лише засобом, що забезпечував збут власної продукції. У 1926 р. Президія ВРНГ РРФСР повертається до цього питання, опублікувавши повідомлення, де зазначалося, що видавничими промисловими кооперативами можуть бути лише ті організації, які створювалися для видання праць своїх членів, або такі, що об'єднували як авторів, так і працівників видавничої справи (набірників, брошуровщиків, переплетчиків), а торгівля книгами не могла бути основною метою об'єднання і лише допоміжним засобом при організації збуту власної продукції [1, с. 33].

Видавництво «Культур-Ліга» було засноване у 1918 р., а з кінця 1921 р. отримало назву кооперативне видавництво «Культур-Ліга» [2], але офіційно у Головному кооперативному комітеті при РНК УСРР реєстрацію пройшло 26 березня 1926 р. і було внесене до списку кооперативних об'єднань [3, арк. 34]. Головними пайовиками видавництва були: громадська організація «Культурна-Ліга», яка внесла весь свій книжковий фонд і книжковий інвентар, Всеукрдержвидав (з 1922 р. – Державне видавництво України), який передав до видавництва усі свої єврейські книги, у тому числі націоналізовані [4, с. 3]. Пайовиками видавництва «Культур-Ліга» були також Єврейське бюро Наркомосу УСРР та ряд профспілкових, кооперативних й громадських організацій [5, с. 131].

Кооперативне видавництво «Культур-Ліга» розташовувалося в Києві по вулиці Коровяєвська, 3 (нині вулиця Льва Толстого) [5, с. 21]. Основною метою видавництва було забезпечення усіх євреїв УСРР, а також робітничі школи навчальною, науково-популярною та художньою літературою єврейською мовою [6, с. 9].

Структура керівних органів видавництва була типовою для кооперативних об'єднань: загальні збори, правління та ревізійна комісія.

Загальні збори виконували функції головного законодавчого органу. Вони розглядали й затверджували плани діяльності кооперативного видавництва, заслуховували звіти про діяльність видавництва, вибирали раду, правління та ревізійну комісію, розглядали скарги виконавчих органів, а також приймали рішення про зміну статуту. Їх скликали один раз на рік, у разі необхідності загальні збори могли бути скликані за вимогою 1/10 частини членів кооперативу або ревізійною комісією. Збори вважалися дійсними при наявності третини присутніх на них членів. Якщо на зборах кількість членів була меншою, то вони скликалися вдруге, проте вважалися повноправними при наявності будь-якої кількості присутніх. Рішення з важливих питань ухвалювали відкритим голосуванням більшістю голосів. На загальних зборах обирався голова зборів, який не був ні членом правління, ні ревізійної комісії. Протоколи зборів підписували голова та секретар протягом тижня від дати проведення загальних зборів. Кожен член видавництва мав право висловлювати зауваження до протоколу зборів. Звітний рік вважався з 1 січня по 31 грудня.

Постійним керівним органом видавництва «Культур-Ліга» було правління, яке виконувало функції виконавчого органу згідно з статутом. Цей структурний елемент займався поточними справами видавництва, виступав його представником на випадок укладання угод. Правління напрацьовувало правила, інструкції, отримувало та видавало належні видавництву кошти, укладало угоди, видавало векселі, доручення та інші види зобов'язань, обирало голову правління, формувало штат та звільнювало працівників, готувало звіт та баланси оборотів на кожне півріччя. Роботу правління забезпечували п'ять його постійних членів, що обиралися із числа засновників кооперативного видавництва, а також трьох кандидатів, які виконували функції членів правління в разі їх відсутності. Члени правління і кандидати обиралися загальними зборами терміном на один рік. Керував роботою правління голова. Головою правління видавництва «Культур-Ліга» був М.У. Лекст, а його заступником – Б.І. Маршак [5, с. 21]. Правління збиралося не частіше двох разів на місяць, а якщо під час голосування голоси поділялися порівно, то домінуючий голос мав голова правління. Скарги на роботу правління подавалися до загальних зборів.

Значна роль в адміністративно-управлінській системі «Культур-Ліги» відводилася ревізійній комісії, що складалася, зазвичай, із трьох членів і двох кандидатів, які обиралися загальними зборами терміном на один рік. Ревізійна комісія слідкувала за роботою членів правління й дотриманням ними статуту, правил та норм, установлених загальними зборами, а особливо – за коштами, майном, що належало видавництву, довірених йому фізичними та юридичними особами. Для успішної роботи ревізійної комісії їй надавався безперешкодний доступ до будь-якої інформації, що стосувалася видавничої й торгівельної діяльності видавництва, а в разі необхідності вона проводила, не менше одного разу на рік, повне обстеження роботи видавництва, про що й доповідала загальним зборами пайовиків. До обов'язків ревізійної комісії входила перевірка наявності коштів та майна видавництва, його документації; своєчасне подання річного звіту правління; скликання дострокових загальних зборів у разі виявлення серйозних порушень у роботі видавництва.

Основною частиною внутрішньої структури кооперативного видавництва були: редакційний, комерційний, торгівельний – відділи, а адміністративні питання вирішував відділ управління справами.

Редакційним відділом керував завідувачий, котрий обирався правлінням переважно з його членів. До функцій редакційного відділу належало: розробка тематичних, редакційних та перспективних планів, робота з авторами та укладання з ними договірних зобов'язань, творча робота з авторами зі створення повноцінного рукопису, підбір ілюстрацій, підготовка рукопису до друку. Окрім того, він вивчав критико-бібліографічні та інші матеріали, що стосувалися виданої видавництвом літератури. У компетенцію редакційного відділу входило також художньо-поліграфічне оформлення видання. Усі оригінали творів прочитувалися редакторами, а коректори самостійно не правили без санкції редакторів. При кооперативному видавництві «Культур-Ліга» існувала редакція періодичних видань.

В обов'язки редакційного відділу входила робота з авторами, де особливу роль відігравав договір, у якому визначалися права та обов'язки сторін, а також умови договору. За договором, автор передавав видавництву виключне право видавати та перевидавати свою працю. Видавництво мало повне право вносити корективи до поданої автором праці, але автор мав право в разі незгоди відмовитися підписувати своє ім'я під нею. Якщо в праці допущені грубі помилки, то видавництво повертало її автору. Авторський гонорар нараховувався згідно з договором, але якщо автор подавав працю, що перевищувала розмір, зазначений договором, і видавництво її використало, то оплата нараховувалася йому після виходу праці з друку.

Важливим елементом редакційного відділу була коректорська, куди надходили отримані від редакцій рукописи. Тут проводилася вичитка рукопису: виправлялися орфографічні помилки, встановлювалася пунктуація, визначалася єдина транскрипція іноземних слів, єдина термінологія та умови скорочення, перевірялася загальна структура рукопису, підписи до малюнків, правильність побудови таблиць тощо. У коректорській також вчитували коректури гранок, версток, перевіряли якість друкарського набору. Правку коректури проводили спеціальними коректурними знаками, які повинні були знати працівники редакцій і виробничого відділу та друкарень.

Рукописи після вичитки їх коректорами надходили до технічної редакції. Ознайомившись із рукописом, технічний редактор залежно від виду літератури, змісту та призначення майбутньої книги робив розмітку рукопису, де він вказував шрифт, яким повинен бути набраний текст у заголовках, шляхи відображення

ілюстрацій, формат, сорт паперу тощо. Після обробки рукопису технічним редактором його направляли до друкарні. Потім інспектор з якості повинен був прийняти від друкарень готову продукцію. Калькулятор перевіряв друкарську калькуляцію; рахунки, звіти щодо використання паперу, підраховував об'єм рукопису в авторських аркушах для розрахунку авторського гонорару.

Кооперативне видавництво «Культур-Ліга», окрім редакційної роботи, вела планово-фінансову, бухгалтерську та господарчу. Цим займався комерційний і частково фінансовий відділи, що складали річні, кварталні та місячні плани роботи, слідували за їхнім виконанням, контролювали укладання авторських угод, використання ставок авторського гонорару, ураховували норми роботи співробітників видавництва, складали оперативні звіти. Комерційний відділ зобов'язаний був слідувати за розповсюдженням друкованої продукції видавництва, увесь акцент робився на власну продукцію. Бухгалтерія складала баланси, фінансові рахунки та звіти про діяльність видавництва, проводила розрахунки з авторами, підприємствами, закладами та організаціями, розрахунки із заробітної плати.

Значну роботу виконував торгівельний відділ, його ще називали відділ постачання. Він отримував і реалізував фонди паперу, картону, переплетних тканин, слідував за їх збереженням та доставкою до друкарень, а також слідував за попитом на друковану продукцію, виконував розпорядження членів правління щодо системи її реалізації. Відділ мав у своєму розпорядженні складські приміщення, транспорт.

Адміністративно-господарчими проблемами займався відділ управління справами. Він вирішував питання, що стосувалися господарчого обслуговування видавництва в цілому. Під його керівництвом знаходилося – машинне бюро, архів, документація, відділ кадрів.

Особливістю кооперативного видавництва «Культур-Ліга» була система ліквідації, або призупинення його діяльності, як юридичної особи. Видавництво могло призупинити свою діяльність у випадку, якщо про ліквідацію було прийняте рішення на загальних зборах, або кількість членів кооперативного видавництва складала менше п'яти чоловік та у випадку банкрутства, а також якщо про ліквідацію було прийняте рішення відповідними державними органами влади. В разі порушення питання про ліквідацію видавництва загальні збори повинні були створити ліквідаційну комісію, позаяк ліквідацією справ юридичної особи займалися члени правління, але як у першому так і у другому випадку ці органи були підзвітними загальним зборам.

Для функціонування будь-якої організації необхідний висококваліфікований керівний склад. У складі керівників видавництва «Культур-Ліга» була, переважно, інтелігенція, це люди, котрі мали спільні інтереси або покликання. Засновники та діячі видавництва вирізнялися за соціальним походженням та освітнім рівнем. З-поміж інших необхідно виокремити Мусія Яковича Береговського (1892-1961) – музикознавця, фольклориста, котрий закінчив Київську консерваторію, (1920) керував музичною школою «Культур-Ліги», підготував до друку п'ять томів «єврейського музичного фольклору» (вийшов тільки перший том); Добрушип Ієхескель Мусійович (1889-1953) – літературний критик, поет, прозаїк. Закінчив юридичний факультет Сорбони. Автор численних віршів, оповідань, п'єс, критичних статей, монографій, що друкувалися у видавництві «Культур-Ліга»; Казакевич Генях (1883-1935) – публіцист, критик. Після революції – видавець низки єврейських газет і журналів, редагував літературні збірники, підручники, довідники, займався перекладами. Зробив значний внесок у розвиток єврейського театру, обробив і видав кілька п'єс єврейського класичного репертуару. З 1932 р. у Біробіджані – редактор газети «Біробіджанер штерн»; Кац Мойше (1885-1960) – публіцист, активний діяч єврейської культури, деякий час був на чолі київської «Культур-Ліги», керував єврейським відділом Держвидавництва УРСР. Тимчасово жив у США, повернувся до СРСР. Автор книг «Наш Шолом-Алейхем», «Поколение, потерявшее страх». Автор статті мовою ідиш «Культур-Ліга» в Україні»; Кіпніс Іцхак (1896-1974) – єврейський прозаїк, писав на мові ідиш. Багато років працював як дитячий письменник. Автор романів, оповідань, п'єс, перекладач української класики, творів світової літератури. Багато перекладених ним книг вийшли у видавництві «Культур-Ліга»; Чайков Йосип Мусійович (1888-1979) – скульптор, заслужений діяч мистецтв РРФСР. Освіту одержав у Паризькій Академії мистецтв. Створив пам'ятники К. Лібкнехту, К. Марксу (Київ), пропілеї перед входом до радянського павільйону на Всесвітній виставці в Парижі, написав портрет А. Хачатуряна. Ілюстрував книжки видавництва «Культур-Ліга» [5, с. 175].

Суспільно-економічний, політичний та культурний розвиток держави вимагав кваліфікованих спеціалістів. Проблема кадрового забезпечення торкалася і кооперативного видавництва «Культур-Ліга». На початку 1920-х рр. у видавничій сфері працювало 20% від загальної кількості зайнятих у цій галузі промисловості в дореволюційний період. Переважна більшість кваліфікованих спеціалістів пішла працювати в інші галузі народного господарства, деякі, це в основному, стара інтелігенція, емігрували, не погоджуючись з новою політикою держави, а ті, що залишилися розпочали повномасштабний процес відновлення роботи у видавничій галузі не могли. До того ж, головним критерієм, яким керувалися експертні комісії при біржах праці в ході відбору кадрів, було класове походження та ідеологічна стійкість, а не рівень компетентності та професіоналізму [7, с. 119]. У результаті висококваліфіковані редактори, фельєтоністи, друкарі з 20-річним фаховим стажем «не витримували перевірки», а замість них на роботу приймалися малоосвічені, але «політично грамотні» особи пролетарського походження. Дуже мало було не тільки авторів, але й редакторів, коректорів, перекладачів, навіть набірників не вистачало. Видавництво «Культур-Ліга» цю проблему вирішувало цілком самостійно. Кадри поповнювалися через курси підвищення кваліфікаційного рівня, допомогу в цьому надавала громадська організація «Культурна-Ліга», а також до видавництва запрошувалися спеціалісти, які працювали у видавничій сфері ще у дореволюційні часи.

Важливе місце у пошуках авторів для видавництва займали конкурси на кращий твір по різних тематиках. Так, 2 грудня 1924 р. кооперативне видавництво «Культур-Ліга» оголосило конкурс на два оригінальні прозові твори (на єврейській мові). Умови конкурсу були такими: 1) обсяг твору не повинен мати більше одного друкованого аркуша; 2) твір повинен був стосуватися теми сьогодення, цікавим і доступним для масового читача. Перша премія нараховувалася у 100 крб., друга – 75. Премії визначала спеціальна комісія. Рукописи автори повинні були направляти на адресу видавництва (Червоноармійська, 43) у особливих пакетах без підпису автора, прізвище автора повинно було вказуватися у окремому листі [5, с. 139]. 11 квітня 1925 р. «Культур-Ліга» знову оголосила конкурс на оригінальний белетристичний твір на єврейській мові для малописьменних [5, с. 140]. Подібні конкурси давали можливість шукати авторів і в подальшому залучати їх до роботи видавництва.

Свою діяльність видавництво «Культур-Ліга» розпочало з установчого капіталу. Формувався він переважно за рахунок коштів членів кооперативу та спонсорів. Але на початку своєї діяльності роботу довелося розпочинати у край важких умовах. Не вистачало коштів, слабка матеріальна база. До того ж була низька купівельна спроможність учнів єврейських шкіл на які видавництво зосередило особливу увагу [5, с. 131]. «Культур-Ліга» розраховувала, головним чином, на підтримку громадських та культурно-просвітницьких організацій, приватних осіб, держави.

У 1922-1923 рр. торгівля книгами була визнана основною формою обміну, що надавало відносну самостійність у проведенні книготоргівельних операцій. Кожне видавництво, ураховуючи нові умови, намагалось створити свій торговий апарат та мережу, що складалася з філій, представництв, книжкових складів, магазинів, крамниць та ін. Видавництво «Культур-Ліга» у своєму розпорядженні мала книжковий склад та книжковий магазин, що розташовувалися по вулиці Червоноармійська, 43.

Для розповсюдження своєї продукції видавництву необхідно було мати розширену торгівельну мережу, тому в цьому відношенні приділялась велика увага з боку членів правління. Ринком збуту «Культур-Ліги» була уся територія Радянського Союзу. Власних відділень видавництво не мало. Зв'язок з іншими видавництвами підтримувався шляхом обміну виданнями. Головним споживачем друкованих видань видавництва «Культур-Ліга» були єврейські школи, а також культурно-просвітницькі організації та профспілки [5, с. 132].

Книжки «Культур-Ліга» надсилала по замовленню. Друковану продукцію єврейською мовою замовляло Наркомос УСРР, Центральне Єврейське бюро, що діяло при Наркомосі, Рада національних меншин. Так, 15 лютого 1927 р. до «Культур-Ліги» від Раднацмену надійшов лист у якому кооперативне видавництво «Культур-Ліга» зобов'язувалося видати протягом 1927 р. шість філологічних збірників розміром 20 друкованих аркушів, 40 тис. літер, а Наркомос зобов'язався за роботу сплатити 1600 крб. У свою чергу «Культур-Ліга» мала право наклад визначати самостійно і залишок реалізувати за власним розсудом, але вартість кожного примірника не повинна перевищувати 30 коп. До того ж «Культур-Ліга» повинна передавати в Раднацмен безкоштовно 200 примірників кожного збірника. Розподіл цих примірників проводився видавництвом «Культур-Ліга» згідно списків Раднацмен за рахунок видавництва [8, арк. 449].

Наркомос періодично укладав з «Культур-Лігою» генеральні угоди на предмет закупівлі великих партій єврейської літератури, як правило подібні угоди укладалися через спеціального повіреного від НКО УСРР. Так, 22 лютого 1927 р. Наркомос надав посвідчення заступнику голови Раднацмен М.А. Левітану для того, щоб від імені НКО УСРР з кооперативним видавництвом «Культур-Ліга» укласти угоду про друк книг на суму 6270 крб. 50 коп. [8, арк. 448]. 26 лютого 1927 р. Раднацмен просили видавництво «Культур-Ліга» надіслати до Криворізького окружного відділення освіти для шкіл єврейських переселенців три шкільні бібліотечки на загальну суму – 500 крб. [8, арк. 441].

Подібна співпраця з НКО УСРР забезпечувала видавництву постійну роботу та можливість тримати стабілізаційний курс по виданні друкованої продукції єврейською мовою. 10 серпня 1927 р. до голови правління видавництва «Культур-Ліга» Г. Маршака надійшов лист від заступника наркома освіти Я.П. Ряппо у якому видавництву доручалося надрукувати «Програми другого концентру для сільських та трудових шкіл» єврейською мовою, за матеріалами Наркомосу. Оскільки то було офіційне видання то «Культур-Лізі» надавалося право «Програму» друкувати без окремого дозволу від Державного науково-методичного комітету (ДНМК), але під грифом Наркомосу [8, арк. 253]. 21 вересня 1927 р. завідувач видавництва Г. Маршак повідомив про те, що на складі видавництва у розпорядженні Наркомосу 500 примірників книжки «Порадник соцвиху», яка була замовлена ще 24 лютого [8, арк. 217]. 28 квітня 1928 р. фінансовий відділ Наркомосу повідомив правління видавництва про перерахунок на адресу видавництва 1386 крб. за літературу [8, арк. 65].

Постійним партнером «Культур-Ліги» був лікнеп. 5 жовтня 1927 р. лікнеп замовив 500 примірників театральної збірки [8, арк. 216], а 14 березня 1928 р. видавництво надіслало до Криворіжжя, Кам'янця, Тульчина, Проскурова, Умані, Білої Церкви, Коростеня – усього 700 примірників «Ленін Руф» 1 частина, 500 пр. «Ленін Руф» 2 частина, 500 пр. «Задачник» Лібермана, 63 пр. «Бібліотечки єврейською мовою для малописьменних» [8, с. 72].

Основною функцією кооперативного видавництва «Культур-Ліга» було друк та збут друкованої продукції. Поширюючи свою видавничу діяльність видавництво зуміло за період з 1923 по 1925 рр. витримати значний наклад – 5 тис. прим. і обсяг 6,5 др. арк. [9, с. 41]. За даними Центрального бюро Книжкової палати у 1923/1924 р. «Культур-Лігою» було видано 22 назви, 162,25 друкованих аркушів, наклад склав 89 тис. примірників. У наступному році показники значно збільшилися, а це: 42 назви, 267,37 друк. арк., наклад

становив 232,9 тис. примірників [9, с. 41]. Порівнюючи показники попереднього року ми спостерігаємо підвищення майже у два рази, це говорить про те, що видавництво з впевненістю зміцнювало свої позиції на книжковому ринку. Тенденція зросту продовжувалася і у 1925/1926 р.. Так, видавництвом було надруковано: назв – 60, друкованих аркушів – 415,05, наклад становив – 300 тис. примірників [9, с. 41]. Усього з часу свого заснування до 1925 р. «Культур-Лігоу» було видано 122 назви [5, с. 132].

Станом на 1924 р. кооперативне видавництво «Культур-Ліга» зайняло особливе місце на книжковому ринку єврейських видань. Наклад деяких видань сягав понад 20 тис. примірників, що для видавництва було непоганим досягненням. Спостерігався попит на технічну та художню літературу, особливо він прослідковувався після того, як ряд профспілок розпочали створювати єврейські бібліотеки, або єврейські відділи при публічних бібліотеках. Видавництво «Культур-Ліга» через видавництва Польщі вийшло на закордонного споживача. Усього видавництвом було видано: підручників та педагогічної літератури – 31 назву накладом 152,5 тис. примірників; дитячої відповідно – 21; 56,5; науково-популярної – 2; 6; різної – 10; 0,6. Серед видань які користувалися найбільшим попитом були: «Географія» – Іванова у 2 ч.; «Анатомія» – Шмейля; «Алгебра» – Лебедінцева; «Природознавство» – Капелькіна та Зінгера у 2 ч. Подано до друку поему Фінінберга та збірник віршів Фефера, а також «Політична економія» Любімова [5, с. 136]. У планах видавництва було в наявності до 91 назви із загальною кількістю 430 друкованих аркушів, які розраховані на середній наклад у 5 тис. примірників кожної назви. Для здійснення поставленого завдання видавництву «Культур-Ліга» необхідні були додаткові кошти. 1924 р. на губернській партконференції Київщини було прийняте рішення про необхідність підтримати видавництва національних меншин і в першу чергу Київські видавництва «Культур-Ліга» та «Трибуна» [5, с. 137].

У другій половині 1920-х рр.. у видавничій діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга» відбулися деякі зміни, адже з 1925 р. воно втратило підтримку з боку громадської організації «Культурна-Ліга», яка офіційно призупинила своє існування. Так, за 1926/1927 р. видавництво видало 354 друкованих аркушів, а у 1927/1928 р. 580, а це на 65% більше ніж у минулому році. Якщо брати окремо по серіям то у 1926/1927 р. було видано белетристики 38 7/8 аркушів, а вже у наступному – 196 аркушів. Таке підвищення пояснюється збільшенням попиту на книжковому ринку щодо цієї літератури. У той же час в 1926/1927 р. по відношенні до навчальної літератури спостерігається значний спад, який був викликаний тим, що значну кількість навчальної літератури було вилучено з видавничого плану «Культур-Ліги» [8, арк. 48].

Значний акцент членами правління кооперативного видавництва «Культур-Ліга» було зроблено на здешевлення книжки. Так, купівельна ціна одного відбитку в 1927/1928 р. становила 9,7 коп. тоді, як у минулому році – 10,7 коп. Для оптовиків знижка становила від 35% до 40%, для навчальних закладів та державних установ – 15-20%, для приватних осіб – 10%. У загальному відношенні знижка сягала від 12-13% [8, арк. 48].

Щодо виробничих витрат, то за 1927/1928 р. поліграфічні витрати збільшилися на 4-5%, гонорар: за переклад збільшився з 25 крб. до 33 крб. (за 1 друкований аркуш), за оригінали – художня література – 100 крб., а на інші види літератури гонорар зріс з 55 до 65 крб., редагування – від 11 до 14 крб. Разом з тим середній наклад зменшився. Порівнюючи з 1926/1927 р. де наклад становив 4350 примірників то вже у наступному році – 4180. Середній об'єм книги збільшився з 6,44 до 7,34 друкованих аркушів [8, арк. 49].

Розглянувши матеріальний і фінансовий стан ми побачили, що станом на 1 грудня 1927 р. важливі статті активу склали: каса – 8300 крб., векселі до отримання – 14600, допомога з боку фізичних та юридичних осіб – 38000, аванси авторам – 12000, папір – 6000, книги – 101000, різні активи – 5400, усього – 185300. Пасив: векселі до оплати – 22600 крб., борг друкарням – 3000, усього – 25600. Враховуючи витрати на погашення заборгованості по всім позиціям для активного оперування видавництву залишалось 41300 крб., цієї суми катастрофічно не вистачало для повного виконання видавничого плану [8, арк. 50].

У 1927/1928 р. спостерігається зниження попиту на єврейську книжку. Так, з 1 квітня до 1 грудня 1926 р. прибуток книжкового складу становив 122708 крб., а за 1927 р. – 108597 крб., зниження на 11,5% [8, арк. 49]. Члени правління таке зниження пояснювали рядом причин: по-перше, загальна депресія на книжковому ринку, яка відбилася на продажі політичної літератури; по-друге, стабілізація найбільш поширеної навчальної літератури і водночас на ринку разом з новими виданнями в обігу були і старі; по-третє, значне скорочення централізованої закупівлі книг (через Наркомос); по-четверте, зменшення продажної ціни на друковану продукцію; по-п'яте, слабка організація книжкової продукції на периферії [8, арк. 49].

Для того, щоб покращити становище члени правління змушені були вдаватися до наступних заходів: по-перше, видавнича діяльність повинна іти по шляху скорочення відсотку навчальної літератури, натомість підвищити найбільш споживану літературу (белетристику); по-друге, необхідно прийняти заходи до збільшення фінансового фонду, шляхом централізації на базі одного видавництва сконцентрувати видання усієї єврейської літератури; по-третє, для раціонального розповсюдження єврейської літератури потрібно залучитися підтримкою інших видавництв у створенні умови реалізації друкованої продукції на книжковому ринку [8, арк. 51].

Визначені орієнтири у 1927 р. ситуацію не покращили. Так, за період з 1 квітня по 1 грудня 1928 р. видавнича діяльність «Культур-Ліги» розпочалася повільно, це було спричинено: по-перше, відсутністю необхідної кількості паперу, який розподілявся Комітетом у справах друку і до кооперативних видавництв надходив у малій кількості та із значним запізненням, адже у першу чергу обслуговувалися державні видавництва; по-друге, із значним запізненням надійшов дозвіл на друк підручників від Наркомосу; по-третє, друкарня, що друкувала єврейську літературу була заповнена іншою роботою, тому довелося чикати її

завершення. Через ці та ряд інших чинників станом на грудень 1928 р. разом з виданнями видавництва «Гезкульт», «Культур-Лігоу» було видано 265 друкованих аркушів, а це менше на 55 др. арк. порівнюючи з минулим роком. По окремих серіям цей показник становив: навчальна література – 21 назва, 219 друкованих аркушів; політична – 9; 125; дитяча – 9; 22; популярно-наукова – 10; 28 3/4; художня – 27; 233 7/8; різна – 6; 55 1/2. Щодо періодичних видань то за цей час видавництвом було видано 14 номерів, які склали 36 1/2 друкованих аркушів. Усього за 1928 р. кооперативне видавництво «Культур-Ліга» видало 90 назв, 720 друкованих аркушів [10, арк. 293].

Щодо виробничих витрат то за 1928 р. вони значно зросли. Так, поліграфічні витрати збільшилися на 5-7%, авторський гонорар за переклади становив 46 крб. 50 коп. за аркуш, за написаний твір – 72 крб., також збільшилися витрати за рецензування. У той час наклад зменшився з 4350 до 3680 примірників. Аналізуючи увесь капітал видавництва за 1928 р. він склав 166550 крб. із цієї суми 85000 крб. (51%) знаходилося у книжках. Для активного оперування «Культур-Ліга» мала 110850 крб., але враховуючи те, що 15000 крб. – кошти які залишалися, як борг різних фізичних та юридичних осіб, тому реальних коштів для повного використання у видавництві залишалось 95000, хоча потреба у коштах для повної реалізації плану необхідно було 154000 крб. [10, арк. 293].

Роблячи прогнозування на наступний рік члени правління «Культур-Ліги» розуміли, що у 1928/1929 р. фонди видавництва не мають підстав до збільшення, а навпаки будуть зменшуватися. Це пояснювалося тим, що у планах на наступний рік навчальна література складала 17%, а уся інша 83%, яка у свою чергу була і в цьому році і у попередньому збитковою. Також збитковою прогнозувалося і щодо бібліотечки «Ідише шрайбер», яку видавництво планувало розпочати видавати з січня 1929 р. і яка складала 40% усього запланованого. Погане становище було із виданням періодичних видань – це журнали «Пролетарише фон», «Ди идише шпрах», «Ратнбилдунг» де відсоток збитковості був значно високим [10, арк. 295].

У цілому видавнича діяльність кооперативного видавництва «Культур-Ліга» у наступні роки і аж до реорганізації йшла на спад. Так, у 1928/29 р. «Культур-Ліга» видала 82 назви [11, с. 4], а вже у 1929/1930 р. заплановано було 37, виконано лише 29 назв [12, арк. 14]. Книготоргівельна мережа «Культур Ліги» у 1930/1931 р. складалася лише із складського приміщення [13, арк. 9].

Видавництво «Культур-Ліга» тісно співпрацювало з різними видавництвами. Так, у 1923 р. «Культур-Лігоу» було укладено договір з ДВУ про видання єврейських підручників. Особливо напруженими стосунки «Культур-Ліги» були із Центрвидавом. Так, 15 жовтня 1927 р. проходило засідання рада Всеукраїнського відділення Центрвидаву на якому розглядалося питання пов'язане з діяльністю кооперативного видавництва «Культур-Ліга». Серед присутніх членів ради були: Лазоверт – голова ради, Кеніг – завідувач Центрвидаву, Козакевич – редактор німсекції, Вишневський – редактор польсекції, Мешковський – інспектор євсекції НКО УСРР. Виступаючи Мешковський зазначив, що видавничий план Центрвидаву по єврейській літературі на 1927/28 р. складав 325 друкованих аркушів, а видавництва «Культур-Ліга» – 979. Тобто, видавничий план по єврейській літературі видавництва «Культур-Ліга» значно перевищував Центрвидаву, що ставило питання про доцільність видання цієї літератури. Так як усі підручники для першого концентру, а також прибуткова її частина сконцентрована була у «Культур-Ліги». Кеніг висунув пропозицію за якою обидва видавництва повинні були видавати, як прибуткову так і не прибуткову літературу. Він наголошував, що згідно постанови Раднаркому, де державні видавництва мали виключне привілейоване право видавати підручники, а оскільки видавництво Центрвидав державне то воно має право видавати 60% усіх підручників за власним вибором. Натомість Мешковський заперечив і запевнив, що з кооперативним видавництвом «Культур-Ліга» можна домовитися, цю думку підтримав і голова ради Лазоверт. Тобто ми спостерігаємо ворожу позицію деяких членів державного видавництва до «Культур-Ліги», які, керуючись привілейованим становищем, намагалися усунути її з книжкового ринку [8, арк. 204-205]. Для державного видавництва Центрвидав «Культур-Ліга» створювала реальну конкуренцію на книжковому ринку з продажу друкованої продукції єврейською мовою і тому у подальші роки робилися усі можливі заходи щодо усунення «Культур-Ліги» як конкурента. Остаточо Центрвидав домогся повної ліквідації «Культур-Ліги» у 1930 р., коли кооператив увійшов до його складу [2].

У зв'язку з поширенням та популяризацією серед єврейської громадськості літератури рідною мовою, «Культур-Ліга» та Всеукраїнське Товариство сприяння єврейській культурі «Гезкульт» в 1928 р. розпочали друкувати видання спеціальної серії книжок «Єврейські письменники». До цієї бібліотеки увійшли класики єврейської літератури: Менделе Мойхер Сфорим, Шолом Алейхем та ін. 10 березня 1930 р. члени правління видавництва «Культур-Ліга» запропонували кооперативному видавництві «Книгоспілка», яке на той час стало головним реалізатором книги в УСРР: по великих містах, де проживала значна кількість єврейського населення, організувати спеціальні книгарні нацмен-літератури з достатнім асортиментом єврейської літератури; по всіх районних книгарнях влаштувати єврейські відділи зі спеціальними співробітниками; у невеликих населених пунктах та на окремих підприємствах влаштувати книжкові полицки єврейської літератури [10, арк. 103].

Окремою подією для видавництва «Культур-Ліга» було злиття з акціонерним видавництвом «Школа і книга», яке розглядалося членами правління на початку 1926 р. Головними умовами злиття було: видавництво «Культур-Ліга» на всю суму свого активу скуповувала акції видавництва «Школа і книга», які переходили у власність Наркомосу; правління поповнювалося трьома членами від акціонерного видавництва; редакційною частиною повинен був керувати редакційний комітет з трьох членів [10, арк. 313-314]. Але у подальшому

дослідженні в офіційних джерелах узаконеного факту злиття не було виявлено, можливо члени правління так і не дійшли повної згоди.

Особливі стосунки кооперативного видавництва «Культур-Ліга» були з державними органами контролю та нагляду. Перед тим як видати підручник його необхідно було надіслати на рецензію до Центрального Євбюро при Наркомосі УСРР. Так, 10 травня 1927 р. «Культур-Ліга» на рецензію до Євбюро надіслало підручники: Кременштейна «Елементи вищої математики», Ліберфарба «Підручник для навчання читанню й письму», Співака «Шпрах» – підручник для навчання єврейської мови (частина 1, другий навчальний рік), Буртянського «Природознавство для молодшого концентру» (частина 1, ботаніка), Гофштейн, Співак, Яхінсон «Хрестоматія для другого року навчання» [8, арк. 31]. У листопаді 1927 р. Колегія Наркомосу видала постанову у якій зобов'язувала «Культур-Лігу» видати стінний портрет до десятиріччя смерті єврейського письменника Менделєє, а також його збірку вибраних творів для шкіл [5, с. 141].

Друкувати підручники і навчальну літературу кооперативне видавництво «Культур-Ліга» могло лише після ретельного їх вивчення у ДНМК на предмет «політпридатності» та «контрреволюційності». Так, 22 серпня 1930 р. «Культур-Ліга» просила дозвіл на видання хрестоматії «Арбетшул» для 3-го і 4-го року навчання [10, арк. 18]. Без дозволу ДНМК видавництво не мало права видати жодного підручника, а це призводило до постійних затримок, що негативно впливало на співпрацю із замовниками. 11 травня 1930 р. члени правління надіслали листа до Раднацмен де зазначалося, що видавництво не отримало від авторів підручників, які заплановані до друку, а це: «Букварі» для міської та сільської школи, «Суспільствознавство» для 5, 6, 7-го року навчання, «Географія» для 5, 6, 7-го року навчання, адже ця література досі ще не була затверджена у ДНМК [10, арк. 81].

Кооперативне видавництво «Культур-Ліга» деякі ексклюзивні книги замовляло за кордоном, як самостійно так і через посередників, але уся замовлена література проходила через суворий контроль Головліту. Так, завідувач видавництва «Укркнига» Ростовська 1 серпня 1930 р. повідомила правління видавництва «Культур-Ліга» про те, що Головліт дозволив ввезти єврейські книжки, але із усього замовленого лише вісім назв і тільки в одному примірникові кожної назви. У списку були: Шульман «Блетлех гешихте фун дер ідишер арбетер бавегунг», «Шрифтн фун економмик ун статистик», Медем «Фун майн нотичн-бух», Михалевич «Зихройнес фун а идишн С.-Д», Вайнштейн «40 йор ин дер ид. арбет бавегунг», Литвак «Вос гевен», «Историше шрифт», Дубнов «Гешихте фун 19 йорундерт» [10, арк. 42-43].

27 лютого 1930 р. члени правління видавництва «Культур-Ліга» звернулися до Наркомосу про вирішення питання з приводу букваря для лікнепу «Ін Ленінс вег», якого уклала С. Жезмер, але через редакційні мотиви Раднацмен не дозволило його видавати. Видавництвом спільно з автором було домовлено внести поправки та корективи до букваря, що й було зроблено, до того ж «Культур-Ліга» мала усі необхідні кліше і усе було підготовлено до друку, але Управління політосвіти право на друк передало Центрвидаву. Окрім того Центрвидав було передано до друку «Робочу книжку для малописьменних» єврейською мовою у той час коли «Культур-Ліга» за дорученням Наркомосу ще у 1929 р. розпочала її друкувати і вже у травні вона мала вийти з друку [10, арк. 116]. У квітні 1929 р. видавництво просило Наркомос надати остаточне рішення з приводу книги Кременштейна «Елементи вищої математики» яку видавництво планувало видати для профшкіл і педтехнікумів, але постановою ДНМК було відмовлено у доцільності її друкувати, хоча особливі зауваження з боку рецензентів були направлені в основному на перший розділ, щодо трьох інших зауважень не було, але саме ці розділи стосувалися елементів математики, що входили до програми профшкіл. Видавництво просило дозволу видати саме ту частину книги яка отримала схвальний відгук у рецензентів [10, арк. 218]. Подібна ситуація була з підручником по «Суспільствознавству». Так, 16 липня 1929 р. до Євбюро від «Культур-Ліги» надійшло повідомлення про те, що видавництвом були зроблені у книжці по суспільствознавству відповідні правки згідно з наказом Євбюро, але розбити на теми та підтеми видавництво не змогло через те, що Наркомос ще не затвердив програми по суспільствознавству [10, арк. 229].

Кооперативне видавництво «Культур-Ліга» видавало книги з усіх галузей знань. Серед найбільш популярних серій були: історія, релігія, філософія, культура, мистецтво, освіта, мовознавство, літературознавство, художня література (перекладна та оригінальна), науково-популярна, бібліографічні покажчики [14].

Особливим попитом користувалися підручники: Д.Н. Гофштейна, І.Г. Співака, С. Яхінсона «Хрестоматія» для 3-4 навчального року, Волконський «Математика» для першого року навчання [8, арк. 31]. Для лікнепу були видані підручники С. Жезмера «Ленінським шляхом», І. Кантора та М. Майданського «Ленінський призов», А. Лібермана «Математична настільна книга для лікнепу». У 1923 р. планувалося видати «Практичну математику» – Х. Резніка, «Хрестоматію» 2 ч. – І. Співака, «Географію» – Іванова. До друку готувалося праці Капелькіна та Цігера – «Природознавство» 2 ч., Лебедінцев – «Алгебра», Любарський – «Географія України». Планувалося до друку ряд підручників, науково-популярних бібліотечок для шкіл і дитячих будинків, книга Я. Резніка «До нової школи» та ін. Середній наклад усіх підручників кооперативного видавництва «Культур-Ліга» склав – 4000, абетка – 10000, дитячої близько 1500 примірників [5, с. 132]. Усього з 1926 по 1928 р. «Культур-Лігою» було видано 48 назв підручників [10, арк. 299].

Популярною в кооперативному видавництві «Культур-Ліга» була серія «Історична література». Користувалися попитом праці І. Кантора «Радянське будівництво у єврейському середовищі», М. Кіпера «Підсумки виборів до Рад і робота у містечку», А. Юдицького «Дні Жовтня», «Шлях до Жовтня: Революційний рух в Росії (1895-1917)», Ш. Яхінсона «Історія культури» та ін.

Практикувало кооперативне видавництво видання перекладної літератури. Видавництвом було видані перекладені твори Джека Лондона, Бабеля, Генрі, Дюамеля, Я. Окунійова, Салтикова-Щедрина, Р. Уельса, Л. Франка та ін. Окрім цього «Культур-Ліга» видавала бібліотечки для шкіл. Так, у перший список книжок для шкіл першого концентру входили: Новогрудський «Юнгер натураліст», Лещинська «Степан Халтурін», «Роза Люксембург», Сорокін «Дер гройсер октябр», Уельс «Гот-динамо», Гольд «Дер цайлунген», Арбетс «Кіндер», Брем «Ві фойгелех бойен нестн», Вагнер «Афн фелд ун лонке», Винниченко «Федька Каламутник», Чехов «Каштенка», Тургенев «Бирюк», Джек Лондон «Дер цайлунген», Кіп ніс «Май селех русіше», «Абер», «Фарш терте хасене», «Май селех» та ін. [8, арк. 442] Ми бачимо, що до цієї бібліотечки входили різні автори – єврейські, українські, російські, серед них були, як класики так і сучасники. Видавництво «Культур-Ліга» також друкувало: бібліотечки для школярів різного віку, особливим попитом користувалася «Популярна бібліотечка», а також «Бібліотечки єврейською мовою для малописьменних» куди входили твори: Франко «Сорке», Буніна «Кнехт», Гольфа «Дер-Цейлунген», Горький «9-й январь», Островська «Кооперація», Кассель «Нох дер арбайт», Алейхем Ш. «А ворт фар а ворт», «Майсес», «Драй лукес», Мензеле «Келбел», Діккенс «Олівер Твіст» та ін. [8, арк. 74].

Дитяча книжка посідала особливе місце у видавничій діяльності видавництва «Культур-Ліга». Воно видала у красивому ілюстрованому виданні казку Кіплінга «Рікі-тікі-Таві» та збірки віршів Фефера й Фінінберга [5, с. 140]. Дитячі книжки ілюстрували М. Шагал, М. Епштейн, І. Чайков, Н. Шифрін, Сарра Шор [2]. Усього за 1926-1928 рр. «Культур-Ліга» видала дитячої літератури 17 назв [10, арк. 299].

Кооперативне видавництво «Культур-Ліга» видавала і періодичні видання. У цілому видавати періодичні видання було не вигідно для видавництва, адже ця справа поглинала майже увесь прибуток видавничого відділу тому без додаткових асигнувань займатися виданням періодики було практично неможливо. Так, у травні 1923 р. Наркомос перерахував видавництву «Культур-Ліга» 4000 крб. для підтримки роботи дитячого журналу «Фрейд» [5, с. 130].

Журнал «Фрейд» кооперативне видавництво «Культур-Ліга» розпочало видавати на початку 1923 р. Головна мета журналу – допомогти дитині зрозуміти особливості навколишнього середовища, а також допомогти батькам у виборі методів виховання кожної окремої дитини. Світ журналу переповнений фантастичними елементами, що дає можливість дитині розвивати інтелектуальні навички, а також спонукає її до гармонійного і всебічного розвитку. Редактором журналу був Лур'є [5, с. 133]. Так, у №12 (березень-квітень, 1924 р.) [15] було надруковано твори І. Фефера (писав мовою ідиш), Л. Сейфуліна – оповідання «Два товариші», переклад Л. Резник казки – «Пошуки місяця і сонця», оповідання І. Кіпніс (писав оповідання і прозу) «Про диню та кавунчик», а також географічні подорожі у різні країни світу (Африка). Цікавою для дітей була рубрика «Що можна зробити самому» де подаються креслення та математичні розрахунки різних приладів, механізмів. Окремою сторінкою редакція журналу опубліковувала листи дітей до редакції, як правило ця рубрика вміщувалася у кінці журналу. У журналі «Фрейд» публікувалися анкети (зауваження та пропозиції щодо роботи журналу), ілюстрації, фото [15]. Окрім журналу Фрейд «Культур-Ліга» видавала також журнал «Педагогічний бюлетень» який був орієнтований на єврейського вчителя.

11 січня 1927 р. управління політосвіти надало дозвіл видавництву «Культур-Ліга» на друк газети «Ойс Аморацес», але згідно таких умов: по-перше, «Культур-Ліга» повинна була видати протягом другої половини 1926/27 навчального року три номери газети згідно графіку: №1 не пізніше 20 січня, №2 – 20 лютого, №3 – 20 березня; по-друге, матеріали у готовому для друку вигляді перед опублікуванням повинні були бути переглянуті Методкомом лікнепу; по-третє, розмір газети повинен був становити 11/8 рояльного аркуша на 12 сторінок; по-четверте, наклад кожного номеру не повинен був перевищувати 3 тис. примірників; по-п'яте, газета надсилалася на місця видавництвом безкоштовно згідно вказаних адрес, а видатки по експедиюванні входили у загальну оплату за випуск кожного номеру. На друк газети Управління політосвіти виділяло 330 крб. 55 коп. [8, арк. 476]. Звичайно цих коштів не вистачало тому видавати газету було збитково.

У грудні 1928 р. Наркомос запропонував кооперативному видавництву «Культур-Ліга» видати 6 номерів – 20 аркушів філологічного журналу «Ді ідіше шпрах». Видавництво погодилося, але з умовою, що Наркомос надасть субсидію в розмірі 2500 крб. Уся сума була поділена на три частини: перша 1250 крб. надійшла у другому кварталі 1928 р., друга – 650 крб. у третьому, третя – 600 крб. у четвертому. Наркомос зобов'язувався вжити усіх заходів щодо розповсюдження журналу [6, арк. 192]. 13 жовтня 1930 р. Наркомос надав «Культур-Лізі» кредит 930 крб. на друк педагогічного журналу «Ратнбідунг» [10, арк. 3], який довгий час фінансувався комітетом у справах друку [10, арк. 92]. Наркомос також фінансував дитячий журнал «Октябрл» на рахунок якого у серпні 1930 р. було перераховано 600 крб., однак перший номер журналу, який повинен був вийти ще у липні, а вийшов з запізненням через те, що трест «Київ-Друк» несвоєчасно підготував кліше. [10, арк. 13, 22, 31].

Організаційно-виробнича та видавнича діяльність будь-якого видавництва, а особливо приватного чи кооперативного була б малоефективною без реклами, як свідчить очевидець М. Биковець, «кожне з видавництв витрачає великі кошти на рекламу, вишукує стежинки до споживача, намагається зняти галас із приводу саме своїх видань. Великі видавництва видають спеціальні бюлетені, каталоги, проспекти, не шкодуючи на те коштів» [16, с. 6]. Дослідник не помиляється, адже ринкові відносини цього вимагали, як приклад, «Культур-Ліга» у власних виданнях, а також у бібліографічному розділі журналів вміщувала короткі відомості про нові видання, на останніх сторінках деяких періодичних видань, що відводилася рекламі, видавництво пропонувало власну продукцію.

Видавництво «Культур-Ліга» організувала крамниці дешевої літератури, де споживач міг недорого купити потрібну йому книжку. У книжковому магазині періодично проводилися виставки книг у віконній вітрині, яка вважалася найефективнішим засобом реклами та привернення уваги читача [17, арк. 17]. Перш за все враховувалася особливість споживача, який завжди дивився перед собою або трохи вниз, тому найкраще для магазину було встановлювати віконні виставки на відстані 1,2-1,4 метра від землі [18, с. 8]. Вірне розташування товарів, простота та разом з тим оригінальність і помітність – це основні вимоги, що ставило кооперативне видавництво «Культур-Ліга» до оформлення віконної виставки.

Свої рекламні акції кооперативні видавництва часто проводили на зборах та з'їздах різних організацій, але заздалегідь попередивши їхнє правління. Вони проводились у вигляді виставок, симпозіумів, ярмарок. Тут учасники зібрань могли придбати за значно нижчими цінами різноманітну літературу. На початку жовтня 1924 р. у Києві проходила книжкова виставка на якій прийняло участь і кооперативне видавництво «Культур-Ліга», яка презентувала 115 примірників власної друкованої продукції [5, с. 138].

Для збільшення попиту на друковану продукцію видавництво «Культур-Ліга» робило акцент на особливе оформлення книги, яке привертало неабияку увагу покупців, але у зв'язку з економічними труднощами на початку 20-х рр. ситуація з оформленням книги була досить складною, переважна більшість їх мала простий нестилізований характер. Поступово, з розвитком НЕПу «Культур-Ліга» розширювала свої матеріальні можливості, яка все більше звертала увагу не лише на зміст друкованої продукції, а й на її оформлення. Серед відомих єврейських художників-ілюстраторів ряду книжок, виданих видавництвом слід назвати: Е. Гофман, Д. Гофштейн, Б. Гутянський, І. Кіпніс, Н. Лур'є, П. Маркіш, Л. Резник, Д. Ройхл, І. Співак та ін. [5, с. 163]

Для друкованої продукції видавництва набула поширення типова обкладинка для видань технічної, художньої, популярно-економічної, дитячої літератури. Як правило, вона використовувалася для оформлення бібліотечок, що їх випускала «Культур-Ліга». Створенням типової обкладинки вирішувалося завдання узагальненого декоративного оформлення книг, об'єднаних у самостійні бібліотечки. Кооперативне видавництво «Культур-Ліга» видавало «Популярну бібліотечку» де друкувалися серії белетристичну та популярно-економічну літературу. «Культур-Ліга» здебільшого уникала занадто заполітизованих елементів в оформленні книг, для них був притаманний простий витончений стиль. Найбільша увага приділялась оформленню художньої літератури й дитячих книжок.

Дослідниця діяльність єврейських бібліотек Півдня України в 1920-30-і роки Ірина Міронова вдало підкреслила, що у 1930-ті роки починається насильне згортання всіх проявів єврейського громадського життя і національної культури. Культурно-освітні заклади були оголошені осередками «буржуазно-націоналістичного впливу», а їхня робота визнавалася «шкідливою». Під час репресій були фізично винищені багато діячів національних культур [19]. Така ж доля спіткала і видавництво «Культур-Ліга».

Висновки. Таким чином, констатуємо розглянутий нами вище факт – розвитку організаційної структури та господарсько-економічної діяльності кооперативного видавництва «Культур-Ліга», дає можливість охарактеризувати особливості формування організаційної структури видавництва, розкрити соціально-професійний склад засновників та членів, проаналізувати систему ведення кооперативного способу господарювання на засадах пайового підприємства. Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидання, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Список використаних джерел

1. Костик Є. П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922-1930 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2005. 241 с.
2. Рыбаков М. О деятельности еврейской культурно-просветительной организации «Культурная Лига» в Киеве (1918-1925). URL: Conf27 <http://judaica.kiev.ua> (дата звернення: 22.02.2019 р.).
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 271. Оп. 1. Спр. 62.
4. Розанов Я. «Виставка живая книга». Пролетарская правда. 1924. 23 сентября.
5. Правда історії: діяльність єврейської культурно-просвітницької організації «Культурна Ліга» у Києві (1918-1925): 36 документів і матеріалів / Укл. М.О. Рибаків. Київ: Кий, 2001. 156 с.
6. Кооперативное издательство «Культур Лига» (из беседы с заведующим тов. Б.И. Маршаком). Пролетарская правда. 1923. 8 августа.
7. Кізюк В.К. Видавнича діяльність державних, суспільно-політичних та громадських організацій в 20-ті р.: Дис. ... канд. іст. наук. Київський Національний університет імені Тараса Шевченка: 07.00.06. Київ, 1994. 206 с.
8. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6/4. Спр. 7230.
9. Козаченко А. Книжкова продукція УСРР (1923-1926). Бібліологічні вісті. 1927. № 2. С. 24-45.
10. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6/4. Спр. 7231.
11. Пігулін М. Українські видавництва в 1928/1929 році. Радянський книгар. 1930. № 3. С. 3-4.
12. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 42.
13. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 39.

14. Сионизм против большевизма: украинское измерение. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/...i.../sionizm-protiv-bolshevizma-ukrainskoe-izmerenie> (дата звернення: 22.02.2019 р.).
15. Щомісячний журнал для дітей «Фрейд». 1924. №12.
16. Биковець М. Бібліографія. Культура і побут (додаток до газети «Вісті ВУЦВК»). 1927. 10 серпня.
17. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 2. Спр. 1.
18. Бородкін В. Проблема вітрини. Радянський книгар. 1930. № 3. С. 7-9.
19. Міронова І. Діяльність єврейських бібліотек Півдня України в 1920-30-і роки. URL: <http://judaica.kiev.ua/old/Conference/conf2004/27-2004.htm> (дата звернення: 20.02.2019 р.).

References

1. Kostyk, Ye. P. (2006). *Stvorennia ta diialnist kooperatyvnykh vydavnytstv v USSR 1922-1930 rokiv [Making and Activities of the Cooperative Publishing in the USSR (1922-1930)]*. Candidate Dissertation: 07.00.01 (History of Ukraine). Cherkasy, 241 p. [in Ukr.].
2. Rybakov, M. O *deyatelnosti yevreyskoy kul'turno-prosvetytel'noy orhanizatsiy «Kul'turnaya Liga» v Kiyevi (1918-1925) [On the activities of the cultural and educational organization «Culture League» in Kiev (1918-1925)]*. URL: [Conf27 http://judaica.kiev.ua](http://judaica.kiev.ua) (Last accessed 22 February 2019) [in Rus.].
3. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy) [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)]*. F. 271. Op. 1. Spr. 62 [in Ukr.].
4. Rozanov, J. (1924). «Vystavka zhyvaya kniga» *Proletarskaya pravda*. 23 sentyabrya [«Exhibition is a live book» *Proletarian truth.*» (23 September 1924)]. [in Rus.].
5. Rybakov, M. O. (2001). *Pravda istorii: diialnist yevreiskoi kulturno-prosvitnytskoi orhanizatsii «Kulturna Liha» u Kyevi (1918-1925)*. [The truth of history: the activities of the Jewish cultural and educational organization «Cultural League» in Kyiv (1918-1925)]: *Zb. dokumentiv i materialiv*. Kyiv : Kyi, 156 p. [in Ukr.].
6. *Kooperativnoye izdatel'stvo «Kul'tur Ligi» (iz besedy s zaveduyushchim tov. B.I. Marshakom). Proletarskaya pravda*. 1923. 8 avhusta. [Cooperative publishing house «Culture League» (from the conversation by the head comrade B. Marshak). *Proletarian truth*. 8 August 1923] [in Rus.].
7. Kiziun, V.K. (1994). *Vydavnycha diialnist derzhavnykh, suspilno-politychnykh ta hromadskykh orhanizatsii v 20-ti r. [Publishing activities of state, public-political and public organizations in the 1920's]*. Candidate's thesis. Kyiv, 206 p. [in Ukr.].
8. *Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]*. F. 166. Op. 6/2. Spr. 7230. [in Ukr.].
9. Kozachenko, A. (1927). *Knyzhkova produktsiia USRR (1923-1926) [Books production of the Ukrainian SSR (1923-1926)]*. *Bibliolohichni visti*. no. 2. pp. 24-45 [in Ukr.].
10. *Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]*. F. 166. Op. 6/2. Spr. 7231. [in Ukr.].
11. Pihulin, M. (1930). *Ukrainski vydavnytstva v 1928/1929 rotsi [Ukrainian publishing houses in 1928/1929]*. *Radianskyi knyhar*. no. 3. pp. 3-4 [in Ukr.].
12. *Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]*. F. 555. Op. 1. Spr. 42. [in Ukr.].
13. *Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]*. F. 555. Op. 1. Spr. 39. [in Ukr.].
14. *Sionizm protiv bol'shevizma: ukrainskoye izmerenye [Zionism against Bolshevism: the Ukrainian dimension.]* URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/...i.../sionizm-protiv-bolshevizma-ukrainskoe-izmerenie> (Last accessed 22 February 2019) [in Rus.].
15. *Shchomisiachnyi zhurnal dlia ditei «Freid» [Monthly magazine for children «Freud»]*. (1924). no. 12 [in Ukr.].
16. Bykovets, M. (1927). *Bibliohrafiia. Kultura i pobut (dodatok do hazety «Visti VUTSVK»)*. 1927. 10 serpnia [Bibliography. Culture and life (appendix to the newspaper «VUTSVK News»)]. (10 August 1927)]. [in Ukr.].
17. *Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]*. F. 174. Op. 2. Spr. 1 [in Ukr.].
18. Borodkin, V. (1930). *Problema vitryny [The problem of a showcase]*. *Radianskyi knyhar*. no. 3. pp. 7-9 [in Ukr.].
19. *Mironova, I. Diialnist yevreyskykh bibliotek Pivdnia Ukrainy v 1920-30-i roky [Activities of Jewish libraries in the South of Ukraine in the 1920's and 1930's]*. URL: <http://judaica.kiev.ua/old/Conference/conf2004/27-2004.htm> (Last accessed 20 February 2019) [in Ukr.].

ДАНИ ПРО АВТОРА

Костик Євгеній Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна,
e-mail: klio79@i.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1613-2422>
Researcher ID: C-2808-2019

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Костик Евгений Петрович, кандидат исторических наук, доцент кафедры экономики ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина,
e-mail: klio79@i.ua

DATE ABOUT THE AUTHOR

Kostyk Yevhenii, Ph.D. in History, Associate Professor at the Chair of Economics
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University,
30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: klio79@i.ua

УДК 338.47

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-40-122-128>**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ВЛАСНОСТІ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ****Кудрицька Н. В.**

У статті розглядається проблема трансформації інститутів власності морських портів, актуальність якої підтверджена у програмних документах Уряду: Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, Угоді про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна», вимогах Міжнародного валютного фонду.

Метою статті є дослідження впливу трансформації інститутів власності морських портів України на ефективність їх діяльності, особливостей різних форм державно-приватного партнерства (концесії, приватизації, оренди) для розвитку стивідорних кампаній.

На основі статистичних даних загальних, імпорتنих та експортних обсягів переробки вантажів у морських портах України сформована динаміка та розрахована питома вага стивідорних компаній державної, приватної та орендної форми власності у період 2015-2018 рр. Доведено, що приватизаційні процеси сприяють підвищенню ефективності діяльності стивідорних кампаній.

Відповідно Закону України від 18.01.2018 № 2269-VIII «Про приватизацію державного і комунального майна» розглядається варіант проведення приватизації стивідорних кампаній як об'єктів великої приватизації на аукціоні з умовами (аукціон, переможцем в якому стає не тільки той претендент, який запропонував найбільшу ціну, але і той, який погодився прийняти на себе додаткові приватизаційні умови).

Найбільш прогресивною формою функціонування стивідорних кампаній є оренда причалів з їх подальшою концесією. Проте при цьому є три застереження: неможливість передати окремий порт в концесію одній компанії, не порушивши при цьому прав усіх інших орендарів й інвесторів; політизація процесу передачі об'єктів у концесію; перевагу отримують великі зарубіжні компанії, які вже орендують комплекси. Необхідно виважено підходити до процесу трансформації інститутів власності, враховувати вартість, розмір, обсяги та номенклатуру вантажів, які переробляє стивідорна кампанія.

Ключові слова: морські порти, інститути власності, стивідорні компанії, приватизація, концесія.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНСТИТУТОВ СОБСТВЕННОСТИ МОРСКИХ ПОРТОВ УКРАИНЫ**Кудрицкая Н. В.**

В статье рассматривается проблема трансформации институтов морских портов, актуальность которой подтверждена в программных документах правительства: Национальной транспортной стратегии Украины на период до 2030 года, Соглашении о коалиции депутатских фракций «Европейская Украина», требованиях Международного валютного фонда.

Целью статьи является исследование влияния трансформации институтов морских портов Украины на эффективность их деятельности, особенностей различных форм государственно-частного партнерства (концессии, приватизации, аренды) для развития стивидорных кампаний.

На основе статистических данных общих, импортных и экспортных объемов переработки грузов в морских портах Украины сформирована динамика и рассчитан удельный вес стивидорных компаний государственной, частной и арендной формы собственности в период 2015-2018 гг. Доказано, что приватизационные процессы способствуют повышению эффективности деятельности стивидорных кампаний.

В соответствии с Законом Украины от 18.01.2018 № 2269-VIII «О приватизации государственного и коммунального имущества» рассматривается вариант проведения приватизации стивидорных кампаний как объектов большой приватизации на аукционе с условиями (аукцион, победителем в котором становится не только претендент, предложивший наибольшую цену, но и тот, который согласился принять на себя дополнительные приватизационные условия).

Наиболее прогрессивной формой функционирования стивидорных кампаний является аренда причалов с их последующей концессией. Однако при этом есть три предостережения: невозможность передать отдельный порт в концессию одной компании, не нарушив при этом прав всех арендаторов и инвесторов; политизация процесса передачи объектов в концессию; преимущество получают крупные зарубежные компании, которые уже арендуют комплексы. Необходимо взвешенно подходить к процессу трансформации институтов, учитывать стоимость, размер, объемы и номенклатуру грузов, которые перерабатывает стивидорная кампания.

Ключевые слова: морские порты, институты собственности, стивидорные компании, приватизация, концессия